

Aldís Sigurðardóttir

Lektorvikar, mag.art.
Syddansk Universitet, Odense.
aldis@language.sdu.dk

Danskerne og det islandske sprog

- den norrøne tradition i Danmark i et postkoloniale perspektiv

I Danmark er der tradition for at omtale landet og dets tidligere og nuværende kolonier og besiddelser som 'helstat', 'rigsfællesskab' og 'tvillingerige', og der bruges ord som 'fællestid' og 'sameksistens'. Disse ord har positive konnotationer og skjuler det faktum, at Danmark er og har været en kolonimagt. Besiddelserne kaldes gerne 'bilande', hvilket implicerer, at der må være et 'hovedland'. Postkoloniale teorier kan kaste lys over problematikken vedrørende forholdet mellem (tidligere) kolonimagt og (tidligere) kolonier. Min særlige interesse i denne artikel er det postkoloniale forhold mellem Island og Danmark.

Det er en udbredt holdning, at Danmark ikke har brug for postkoloniale teorier, eftersom Danmark aldrig har været nogen kolonimagt. Man mener, at forholdet til Island ikke kan sammenlignes med andre imperiers koloniale forhold, fordi Islands tilhørsforhold til Danmark var af en helt anden karakter og varighed, end det var tilfældet for de store kolonimagter, som især ekspanderede i 18- og 1900-tallet.

Dansk romantik og selvforståelse

Islands status som „a small jewel in the Crown“ (Karlsson 2000: 216) skyldes den særlige 'råvare', Danmark importerede fra Island i 1800-tallet, og som bestod af den islandske middelalderlitteratur. Den blev anvendt til at udfylde et hul i det danske tekstkorpus og må karakteriseres som en særdeles vigtig brik for den danske romantik og for dannelsen af dansk selvforståelse.

Sproget i disse middelalderkilder blev af mange opfattet som 'formoder' til det danske sprog, bl.a. af den danske sprogforsker Rasmus Rask. Men selv om denne antagelse stadig lever videre blandt såvel læg som lærd, har sprogvidenskaben for længst gennemhullet den (alle de nordiske sprog kan føres tilbage til et fælles urnordisk sprog). Det islandske sprog og den islandske middelalderlitteratur blev altså tolket som danskernes egen

fortid, og samtidig blev billedet af 'islændingen' og Island fastfrosset i en stereotyp middelalderforestilling. På samme måde som den palæstinensisk-amerikanske historiker Edward Said fremhævede, at den europæiske forestilling om Orienten i virkeligheden handler om Europa selv (orientalisme) (Said 2002), så handler den danske forestilling om Island i virkeligheden om Danmark selv. Dette kalder Hans Hauge for 'nordientalisme' (Hauge 2001).

Ligesom der inden for orientalismen eksisterer en forestilling om gode og dårlige sprog, hvor de gode sprog fandtes i klassiske perioder og de dårlige i samtiden, betragtede Rasmus Rask dét islandsk, han mødte i 1800-tallet, som forurennet af dansk. Han spillede en vigtig rolle i den 'rensning' af islandsk sprog, der så småt var indledt i 1700-tallet, og som stadig er en vigtig målsætning for det officielle Island.

Said mente, at sprog og race i den vestlige tradition har været opfattet som forbundne, og det betød, at ligesom sproget i den klassiske periode blev opfattet som ædlere end 1800-tallets sprog, så blev mennesket det også. Dette kan man også se i nordientalismen: Den gamle vikingetids-islænding blev opfattet som en ædel karakter bosiddende i et for samtiden højt udviklet samfund. Men - som det gik for orientaleren ifølge orientalisten - mistede også nordientaleren for nordientalisten sin storhed. Dette kan man se af den manglende interesse for det samtidige Island, og det kommer bl.a. til udtryk i mange rejsebøger fra Island i 18- og 1900-tallet.

Dansk viden om Island

I overensstemmelse med ovenstående er det moderne Island for de fleste danskere en umulighed, jf. Sigurðardóttir (2003), som er en analyse af trykte mediers fremstilling af det moderne Island. Litterære frembringelser efter 'sagatiden' har svært ved at finde klangbund i Danmark. Eksempelvis siger Martin A. Hansen i sin bog 'Rejse i Island' fra 1954: „Det moderne Island evner jeg næppe at give andet end Smaaglimt af ...“, og han beklager den generelt manglende interesse i Danmark. På trods af dette holder han fast i, at det er det historiske, og især sagaerne og eddaerne, der „spiller en stor Rolle for en Dansker“, fordi „de udgør den stoflige Rigdom i det man kunde kalde de 'islandske Strømninger', der ... har ægget vor Aandskultur ...“. Selv om 'Scenen' og 'Naturbaggrunden' ifølge Martin A. Hansen kan forekomme en dansker fremmed, er „Indhold, Aand og Tolkning“ det ikke; for disse historier er

„gennemtrængt af en saadan Fylde og Forskning, Tænkning, Viden fra hjemlige Fund og hjemlig Overlevering, med en Myndighed de ikke bare har i Kraft af sig selv, men ved den Kærlighed mange Generationers Digtere har haft til dem, at de - omend vi af gode Grunde ikke som Nordmændene indlemmer dem i vor Litteraturhi-

storie - dog med Rette kan betragte dem og deres Motiver som en aandelig Arv [...]” (Hansen 1954: 14).

Der er to centrale punkter i dette citat:

1. forskning, tænkning og viden og
2. indlemmelse af de islandske middelaldertekster i dansk litteraturhistorie.

Vedrørende punkt 1: Selv om forskningen i Islands historie og kultur efter middelalderen er begrænset og primært udført af islandske forskere, findes der i Danmark en viden om landet. Edward Said fremhæver, at viden er:

„et middel til at danne sig et overblik over en civilisation fra dens begyndelse til dens højdepunkt og nedgangstid ... Viden betyder, at man hæver sig over det umiddelbare, over sit eget jeg og når det fremmede og afsidesliggende. Det, der er genstand for en sådan viden, kan ifølge sagens natur ikke tåle en kritisk undersøgelse. Denne genstand er en 'kendsgerning', der, selv om den udvikler og forandrer sig eller på andre måder ændrer form, som det hyppigt sker i civilisationer, ikke desto mindre besidder en grundlæggende, endog ontologisk stabilitet. At besidde viden om en sådan genstand er ensbetydende med at dominere den, at have autoritet over den. Og autoritet betyder her, at 'vi' nægter 'den' - det orientalske land - selvstændighed, eftersom vi kender den, og fordi den i en vis forstand eksisterer på den måde, som vi kender den. Britisk viden om Egypten er Egypten [...]” (Said 2002: 58f, fremhævelser i originalen).

Dansk viden om Island er på samme måde Island. Den moderne orientalisme er ifølge Said bl.a. baseret på de i 18- og 1900-tallet „nyligt opdagede og oversatte orientalske tekster på sprog som sanskrit, zend og arabisk ...“ (Said 2002: 69). På denne baggrund kan man sige, at Danmark skabte sin egen form for orientalisme i form af en nordorientalisme med et eget fortidigt sprog og egen litteratur at relatere sig til, og som Said siger, var orientalismen „mere lydhør over for den kultur, som skabte den, end den var over for dens formodede genstand, der også var skabt af Vesten.“ (Said 2002: 49). Det er på denne baggrund min påstand, at Island på samme måde er skabt af danske videnskabsfolk og politikere, og den viden, der er blevet etableret, kan ikke rumme det moderne Island.

Vedrørende punkt 2: En gennemgang af danske litteraturhistorier og læsebøger viser, at de islandske middelalderværker i udstrakt grad er medtaget som en del af dansk litteraturhistorie. Redaktørerne af *Litteraturhistorie for folkeskolen* (Aabenhus 1993: 10) og *Spurve-sol* (Kaspersen et al. 1989: 5) hævder eksempelvis, at den islandske middelalderlitteratur afspejler livs- og samfundsforhold, som var fælles inden for de nordiske lande, og derfor

kan anvendes i en dansk litteraturhistorisk sammenhæng. I *Litteraturhåndbogen* (Hansen et al. 1990: 50) står der bl.a. (bemærk den modificerende adverbial- og verbalbrug):

„Der er tradition for at beskrive den gamle islandske litteratur i dansk litteraturhistorie, fordi man mener, at der nok har været noget lignende her i landet. Det er vel også sandsynligt, men vi må erkende, at der ikke er bevaret originale rester af en oldtidsdigtning på dansk [...]“.

Ingen af disse litteraturhistorier placerer teksterne, hvor de retteligt hører hjemme: i en dansk litteraturhistorisk sammenhæng, nemlig i 1800-tallet. Det kan undre, at man i en litteraturhistorisk kontekst i nyere tid stadig anvender disse tekster til at udfylde et hul i det danske tekstkorpus. Det er dog ikke alle værker, der følger denne tradition, idet den oldislandske litteratur ikke nævnes i Politikens *Dansk Litteratur Historie, Bind 1, Fra Runerne til Johannes Ewald* ved Gustav Albeck og F.J. Billeskov Jansen, udgivet 1964 og 1971, mens der i den reviderede udgave fra 1976, *Dansk Litteratur Historie, Bind 1, Fra Runerne til Thomas Kingo* ved F.J. Billeskov Jansen, er indført et kapitel om de to Eddaer med den begrundelse, at kendskabet til dem er uundværligt ved studiet af 1800-tallets danske litteratur og politiske strømninger (s. 23).

Danske læsebøger

Danske læsebøger afspejler samme holdning. I en læsebog for gymnasiet *Fra sagatid til førromantik* (Jessen et al. 1998: 9), står der bl.a. følgende: „Desværre er de overleverede kilder ikke så talrige. Når man derfor skal studere de litterære genrer og periodens syn på tilværelsen, er der god grund til at vende blikket mod en fælles nordisk eller norrøn fortid. På Island finder man en righoldig litteratur, som kan belyse de omtalte forhold ...“

I en undersøgelse af danske læsebøger for folkeskolen i perioden 1957-1967, *Danske læsebøger 1.-7. skoleår, I. del* (1970: 152) skriver Mogens Jansen: „Der findes ret ofte i læsebøgerne gengivet brudstykker af islandske sagaer eller enkelte mindre sagaer. Der er endvidere nogle beretninger fra Islands historie, hvorimod der er registreret ret få fortællinger fra det moderne Island.“ Sverige og Norge er repræsenteret med det største sideantal, ligesom der i de undersøgte læsebøger findes tekster på svensk, men ikke på hverken islandsk, færøsk, grønlandsk eller finsk.¹

I de to værker *Danske læsebøger 1900-1959* (red. Winge 1974) og *Danske læsebøger og litteraturudvalg til undervisningsbrug 1960-1975* (red. Winge 1979) er det i et postkolonialt perspektiv ikke overraskende, at 'norrøn litteratur' figurerer på linje med dansk litteratur. Forfatterne siger i konklusionen, at:

„Når en lille gruppe tekster som de 30 mest anvendte næsten findes i alle udvalg, kan det skyldes redaktørernes ønske om at videreføre

et fælles kulturgrundlag - en dannelsesstradition, eller som Georg Christensen udtrykker det: 'de værker, som tilhører vor nationale kulturarv, og som derfor bør kendes'. "(Winge 1974: 201, min fremhævelse).

Blandt de 30 mest anvendte tekster finder vi et uddrag af Njals saga, og ud af 154 tekster, som er brugt 10 eller flere gange, figurerer fem oldislandske tekster (Winge 1974: 162). I det første værk medtages udenlandske forfattere ikke, mens det andet omfatter så godt som alle teksterne fra læsebøgerne, og her træder den meget karakteristiske sondring mellem moderne og gammel islandsk litteratur tydeligt frem, idet den gamle litteratur opføres sammen med dansk litteratur, mens moderne islandske forfattere figurerer sammen med de udenlandske.²

Der sondres i dette værk ofte mellem nordiske og andre udenlandske forfattere, og det statistiske materiale viser en stor overvægt af nordiske forfattere. Når man går tallene nærmere efter, viser det sig, at islandske forfattere er repræsenteret ved 1,6%, mens norske, svenske og finske forfattere er repræsenteret ved henholdsvis 15%, 7% og 3%. Islandske forfattere optræder nederst på skalaen sammen med spanske og tjekkiske forfattere. Når det drejer sig om „nationalitetsfordeling på de hyppigst anvendte udenlandske tekster“, ligger Island næstnederst igen med 1,6% (det tidligere Sovjet ligger i bunden med 1,1%), mens Spanien her har en repræsentation på 2,9%. De nøgne tal viser med al tydelighed, at interessen for det moderne Island er forsvindende lille.

Konklusion

Af ovenstående fremgår det, at det kun er en del af Islands kulturelle frembringelser, nemlig den islandske middelalderlitteratur, der har og har haft interesse i en dansk sammenhæng. Interessen gælder ikke sproget og litteraturen betragtet i sig selv, den gælder derimod Danmark - ligesom orientalismen og orienten i vid udstrækning handlede om kolonimagterne selv. Danmark fik gennem oldislandsk litteratur og sprog udfyldt et tomrum i det danske tekstkorpus, og fik dermed et vigtigt supplement til den danske identitetsdannelses fundament.

Noter

1 For Grønlands vedkommende er det interessant at notere sig, at der kun er nogle enkelte indfødte grønlandske forfattere repræsenteret; langt hovedparten af de grønlandske tekster er „skrevet af danskere, der har opholdt sig i kortere eller længere tid i Grønland“ (p. 150). Det Grønland, vi kender, er skabt af Danmark.

2 Gunnar Gunnarsson, der skrev sine romaner på dansk, figurerer under udenlandske, hvorimod William Heinesen findes under danske forfattere. Det er ikke en kritik af bogens forfattere, for her er en gråzone, hvor nationalitet og sprog kolliderer - et problem, når nation og kultur knyttes så tæt sammen.

Litteratur

Dansk Litteratur Historie. Bind 1. Fra Runerne til Johannes Ewald. Ved Gustav Albeck og F.J. Billeskov Jansen. København; Politikens Forlag, 1964/1971.

Dansk Litteratur Historie. Bind 1. Fra Runerne til Thomas Kingo. Ved F.J. Billeskov Jansen. København; Politikens Forlag, 1976.

Gunnar Karlsson: Iceland's 1100 Years. The History of a Marginal Society. London; Hurst & Company, 2000.

Hansen, Ib Fischer et al.: Litteraturhåndbogen. København; Gyldendal, 1985/1990.

Hauge, Hans: Nordialisme. i: Nordisk Litteratur. Nordisk Ministerråd, 2001.

Jansen, Mogens : Danske læsebøger 1.-7. skoleår, I. del. Registrering og analyse. København; Danmarks Pædagogiske Institut, Publikation nr. 70, 1. del. 1969.

Jessen, Keld B. et al.: Fra sagatid til førromantik. Systimes periodeserie 800-1800. Århus; Systime, 1998.

Kaspersen, Peter et al.: Spurvesol, Bind 1-2. København; Gyldendal, 1989.

Said, Edward: Orientalisme. Vestlige forestillinger om Orienten. (Oversat af John Botofte). Roskilde; Roskilde Universitetsforlag, 1978/2002.

Sigurðardóttir, Aldís: Dansk postkolonial diskurs. i: 9. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog. Århus Universitet 10.-11. okt. 2002. Red. af Peter Widell & Mette Kunøe. Århus; Århus Universitet, 2003.

Winge, Mette (red.) : Danske læsebøger 1900-1959. Bidrag til en undersøgelse af den litteraturhistoriske selektion. Studier fra Danmarks Biblioteksskole 9. København; Danmarks Biblioteksskole, 1974.

Winge, Mette (red.): Danske læsebøger og litteraturudvalg til undervisningsbrug 1960-1975. Bidrag til en undersøgelse af tekstbegrebets udvikling. København; Danmarks Biblioteksskole, 1979.

Aabenhus, Jørgen: Litteraturhistorie for folkeskolen. København; Gyldendal, 1993.